

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR
SPRÅK OCH LITTERATURER

MOT EN NY RYSK NATIONELL IDENTITET — ETT TELEFONSAMTAL I TAGET

Nationen och ledaren som diskursiva konstruktioner i
programmet "Direktlinje med Vladimir Putin"

Per Bykodorov

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	RY1339
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	VT/2016
Handledare:	Jessica Carlzohn
Examinator:	Svetlana Polsky
Rapport nr:	xx

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
2. Metod	4
3. Kontext	5
4. Diskursens struktur	7
4.1. Diskursens syfte	7
4.2. Diskursens deltagare	8
5. Analys av ”Direktlinje med Vladimir Putin” från den 16 april 2015	10
5.1. Programmets inledning	10
5.2. Gorhams tre punkter	11
5.2.1. <i>Konstruktionen av en nationell identitet utifrån de tre ”grundpelarna”</i>	11
5.2.1.1. <i>Historia som del av den nationella identiteten</i>	11
5.2.1.2. <i>Geografi som del av den nationella identiteten</i>	13
5.2.1.3. <i>Befolkning som del av den nationella identiteten</i>	14
5.2.2. <i>Konstruktionen av Ryssland som demokratiskt och pluralistiskt</i>	14
5.2.3. <i>Presidenten som konstruktion</i>	16
6. Slutsatser	19
7. Referenser	20
8. Tidsangivelser	22

1. Inledning

...often in the 'nation-building' policies of the new states one sees both a genuine, popular nationalist enthusiasm and a systematic, even Machiavellian, instilling of nationalist ideology through the mass media... (Anderson 2006: 113-114)

Ryssland, i sin nuvarande utformning, är ett ungt land. I år är det 25 år sedan Sovjetunionen kollapsade och Ryska Federationen bildades. Efter kollapsen uppstod ett ideologiskt vakuum, då gamla absoluta sanningar förkastades och det kalla krigets tydliga indelning av världen raserades. Plötsligt fanns inte längre den sovjetiska identiteten kvar, och det nya Ryssland stod utan en tydligt definierad nationell identitet.

Efter tio år av ekonomiskt, socialt och politiskt kaos började staten i början av 2000-talet, under ledning av den nya presidenten Vladimir Putin, återigen att konsolidera sin makt. Med hjälp av stigande oljepriser ökades befolkningens levnadsstandard och statliga institutioner började fungera igen. Utöver konkreta åtgärder för att återbygga Ryssland som nation lades hög prioritet på en mer abstrakt del av nationsbygget: skapandet av en nationell identitet.

I Ryssland är television det absolut främsta massmediet och används flitigt av staten för att propagera sin världsbild (Burrett 2011: 12 och BBC 2015). Således har också televisionen spelat en enorm roll i centralmaktens försök att skapa en ny nationell identitet. Ett av de TV-program som pekats ut som en förmedlare av nationell identitet är det årliga, direktsända programmet "Direktlinje med Vladimir Putin", i vilket vanliga medborgare får möjlighet att ringa in och ställa sina frågor direkt till president Vladimir Putin (Gorham 2013: 139 och Ryazanova-Clarke 2008: 311). Många bedömare har påvisat programmets koreograferade karaktär (Gorham 2013: 141-143).

I denna uppsats kommer jag, med kritisk diskursanalys som metod, att undersöka innehållet i 2015 års upplaga av "Direktlinje med Vladimir Putin" från den 16 april 2015 (en korpus på 28 287 ord). Syftet med analysen är att undersöka i vilken grad programmet kan beskrivas som en förmedlare av nationell identitet, att beskriva den nya ryska nationella identiteten såsom den konstrueras i programmet, samt att redogöra för några av de strategier som använts för denna konstruktion.

2. Metod

I denna uppsats utgår jag från Benedict Andersons definition av begreppet *nation* som en ”föreställd politisk gemenskap” (Anderson 2006: 6). Enligt Anderson är nationen endast en konstruktion, utan någon egentlig förankring i verkligheten.

Begreppet *diskurs* används flitigt inom olika samhällsvetenskapliga och humanistiska discipliner, och det har uppstått en viss otydlighet vad begreppet egentligen innebär (Wodak et al. 2012: 7). I denna uppsats används begreppet *diskurs* på samma sätt det används av Michel Foucault i *Diskursens ordning*: som en benämning på alla yttrade fraser och sättet de yttras på, i motsats till de abstrakta delarna av språkssystemet (Foucault, 1993: 57). Ruth Wodak sammanför diskursbegreppet med Andersons teorier om ”föreställda politiska gemenskaper” och beskriver nationell identitet som en ”diskursiv konstruktion”. Wodak presenterar även *kritisk diskursanalys* (även kallat *CDA*) som en lämplig metod för att undersöka dessa konstruktioner (Wodak et al. 2012: 3-4).

Inom kritisk diskursanalys studeras diskursen inte bara utifrån vad som faktiskt yttras, utan även med andra faktorer i åtanke, såsom diskursens underliggande syfte, yttraren och mottagarens roller, samt diskursens förhållande till de politiska och institutionella strukturer inom vilken den genomförs. Följaktligen är kritisk diskursanalys enligt Wodak interdisciplinär och kräver på samma gång ett historisk, sociopolitiskt, och ett lingvistiskt perspektiv (Wodak et al. 2012: 9). Kritisk diskursanalys är som metod inte politiskt neutral, utan har som ett tydligt syfte att röja manipulativa tillvägagångssätt och att höja medvetenheten om de strategier som används av statsapparaten och media för att få befolkningen att anamma vissa politiska åsikter och värderingar (Wodak et al. 2012: 8-9).

3. Kontext

Kritisk diskursanalys angriper en diskurs från tre olika perspektiv: det historiska, det sociopolitiska och det lingvistiska. Det är därför väsentligt att bilda sig en uppfattning om i vilken kontext diskursen förs. I detta fall gäller det de förutsättningar som rådde i Ryssland i april 2015.

Ryssland präglades 2015 av den pågående Ukrainakrisen. I januari 2015 påbörjade de ryskstödda separatisterna en ny offensiv i östra Ukraina. Därmed var den vapenvila som framförhandlats inom ramen för det första Minskavtalet helt upplöst. I februari träffades representanter från Ryssland, Ukraina, Tyskland och Frankrike än en gång i Minsk och skrev på ett nytt fredsavtal, ”Minsk II”. Trots detta fortsatte stridigheterna i östra Ukraina. På Krim, som annekterats under Ukrainakrisens kulmen ett år tidigare, fortskred under våren 2015 de sista åtgärderna för att integrera halvön i den ryska staten.

Det politiska läget i Ryssland var 2015 stabilt. I september 2011 utannonserades det att Putin återigen skulle ställa upp i presidentvalet, efter fyra år som premiärminister under president Dmitrij Medvedev. Detta i kombination med anklagelser om valfusk vid Dumavalet i december 2011 utlöste de största demonstrationerna i Ryssland sedan början på 90-talet. Vid presidentvalet i mars hade dock situationen lugnat sig och Putin vann med 63,6 % av rösterna. I april 2015 var således Putin halvvägs genom sin tredje presidentperiod och åtnjöt i den nationalistiska yra som rådde efter annekteringen av Krim skyhöga popularitetssiffror på 86 % (Levada-Centr 2016). Efter 15 år av stabil tillväxt var Rysslands ekonomi 2015 i djup kris, framför allt på grund av låga oljepriser och sanktioner från Väst. BNP-tillväxten under 2014 var 0,6 % (Världsbanken 2016).

Ytrandefriheten var i Ryssland 2015 starkt begränsad. Under Putins tid vid makten hade pressfriheten i landet stadigt försämrats och var 2015 på sin lägsta nivå sedan Sovjetunionens fall. Både Freedom House och Reportrar utan gränser beskrev under 2015 statliga tv-kanalers innehåll som propaganda (Freedom House 2015 och Reporters Sans Frontières 2015). Under Putins ledning konsoliderade staten även sin makt över det ryska språket, och en mängd lagar och kampanjer skapades i syfte att rena språket från svordomar, låneord och slang, *žargon* (Bodin 2008). Detta kan ses som ett försök att återgå till den situation som rådde på Sovjettiden, då språket enligt Valerij

Mokienko styrdes av statsmaktens ”guardians of the purity of the Russian language” (Mokienko 1999:70). Men som bland andra Karl Robbjens påpekar utmärker sig Putin själv för sin färgstarka och politiskt inkorrekta användning av just *žargon* och vulgariteter i officiella sammanhang (Robbjens 2014: 18). Presidenten har även en förmåga att anpassa sitt tal efter sammanhanget, en talstil som Evgenij Bunimovič beskrivit som ”polystilistik”. Denna förmåga till ”владени[e] разными языками” tillskriver Bunimovič presidentens förflutna inom den statliga säkerhetstjänsten (Bunimovič 2004).

4. Diskursens struktur

Avsnittet av ”Direktlinje med Vladimir Putin” som sändes den 16 april 2015 var det trettande i ordningen, pågick i tre timmar och 58 minuter och den officiella utskriften av programmet bestod av 28 287 ord. Tidsangivelser för de citat från programmet som förekommer i uppsatsen finns på sidan 22.

Frånsett den ytliga strukturen krävs vid kritisk diskursanalys även en undersökning av diskursens djupare struktur som innefattar diskursens syfte, dess deltagare och deltagarnas roll. Utan en hög medvetenhet om detta finns det annars risk för att den som analyserar själv faller offer för de manipulativa metoder som skulle kunna återfinnas i diskursen. Detta gäller särskilt för ett program som ”Direktlinje med Vladimir Putin”, om vilket det finns flera vittnesmål om att manipulativa metoder förekommer (Gorham 2013: 141-143).

4.1. Diskursens syfte

”Direktlinje med Vladimir Putin” erbjuder enligt Michael Gorham en av de tydligaste bilderna av statens vision för det nya Ryssland (Gorham 2013: 140). Gorham sammanfattar i tre punkter den bild av nationen som centralmakten vill konstruera i programmet. Enligt denna bild är Ryssland ett land som är:

- (1) historically rich, geographically expansive, and demographically diverse;
- (2) actively and democratically engaged in the political process; and
- (3) reverential toward its President, looking to him as to a merciful tsar. (Gorham 2013: 140)

Den första punkten består av tre delar som kan sägas vara abstrakta motsvarigheter till de tre ”pelarinstitutioner” för nationell identitet som Anderson beskriver: folkräkningen, kartan och museet (Anderson 2006: 163-164). Tillsammans utgör de ryggraden av den nationella identiteten. Den andra punkten uppnås framför allt genom programmets format. Lara Ryazanova-Clarke skriver ironiskt om avsnittet från 2007 att ”This discursive act constituting answering approximately 0.003 per cent of the questions that concerned the Russian people was framed as a spontaneous and in-depth conversation with the whole nation.” (Ryazanova-Clarke 2008: 311) Samma inkluderande och folkliga ton råder i programmet från 2015, i vilket uppskattningsvis 0,002 % av folkets frågor besvarades. Den tredje punkten är i min mening något snävt definierad och kan expanderas till att

även inkludera befästandet av Putin som den enda maktkällan i dagens Ryssland, samt konstruktionen av presidentens många andra roller.

4.2. Diskursens deltagare

Ryazanova-Clarke beskriver ”Direktlinje med Vladimir Putin” som en ”kooperativ polylog” med presidenten som huvudsaklig narrativ konstruktör och journalisterna och frågeställarna som förhållandevis passiva medkonstruktörer (Ryazanova-Clarke 2008: 312-313). Det är ingen fråga om att presidenten är den centrala delen av den polylog som är ”Direktlinje med Vladimir Putin”. Han bidrar i programmet från 2015 med 58,5 % av programmets innehåll och nästan inga samtal förekommer i programmet i vilka Putin inte är huvuddeltagare. Samtidigt framstår det som förhastat att avfärda journalisterna och frågeställarna som ”passiva” på det sätt som Ryazanova-Clarke delvis gör. De spelar en mycket viktig roll i den diskursiva konstruktionen.

De två programledarna är, efter presidenten, de absolut mest framstående aktörerna. Utöver att förmedla frågor ställer de även många egna frågor och följdfrågor. Dessutom kommer de med egna påståenden och värderingar. Här märks en tydlig rollindelning programledarna emellan. Den manlige programledaren, Kirill Klejmenov, är mer konfrontativ i sin ton med uttalanden som ”Владимир Владимирович, я всё-таки про негативные моменты хочу поговорить”¹ och ”Что Вы ответите?”². Han ställer även en del kritiska frågor, som till exempel ”...нет ли у Вас ощущения, что что-то можно было сделать иначе?”³ och ”...хватит ли у нас сил и ресурсов?”⁴ Som konsekvens blir han flera gånger tillrättalagd av Putin, men oftast på ett kort och korrekt sätt som rör hans frågor och inte hans person, till exempel anmärker Putin på Klejmenovs jämförelse mellan Ryssland och Iran genom att säga att ”Россия – всё-таки это не Иран.”⁵ Vid ett tillfälle verkar presidenten dock tappa tålamodet med Klejmenov och kritiserar honom rakt ut: ”Всё-таки Вы меня невнимательно слушали, Вы думали о том, чтобы задать вопрос, и прослушали некоторые вещи, которые я сказал.”⁶ Den kvinnliga programledaren, Marija Sittel’, är mycket mer öppet positiv till presidenten och bidrar ofta med egna patriotiska och Kremllöjala värderingar, såsom ”Россия – сильная нация, и мы потерпим”⁷, och ”...нам нужны сильная армия и сильный флот.”⁸

Frågeställarna kan delas in i två grupper: allmänheten, som befinner sig på olika platser i landet, och livepubliken i studion. Ingen av dessa ger intrycket av att vara medvetna om sina roller på samma

sätt som presidenten och journalisterna, och det är rimligt att anta att de ställer sina frågor i god tro, utan manipulativa intentioner. Det är dock mycket viktigt att poängtera att möjligheten till urval är så enorm att programmets producenter kan välja lämpliga frågeställare utan att manipulera deras frågor. En rädsla för repressalier leder med allra största sannolikhet även till en viss självcensur.

5. Analys av ”Direktlinje med Vladimir Putin” från den 16 april 2015

5.1. Programmets inledning

Programmet 2015 inleds med att en av programledarna ger en kort, mycket positiv sammanfattning av året som gått. Budskapet i sammanfattningen är att det trots den ekonomiska krisen inte varit ett så dåligt år eftersom bland annat ”...наше общество стало более консолидированным... [...] ...индекс счастья – не снизился.”⁹ Därefter gör presidenten entré till bombastisk musik och får ge sin sammanfattning av det gångna året, där budskapet är detsamma. Han radar upp positiva indikatorer: ”...рубль укрепляется, фондовые рынки растут...”¹⁰, ”Обновлён рекорд добычи нефти...”¹¹, ”...сельское хозяйство дало очень хороший результат...”¹², ”...У нас [в жилищном строительстве] рекордный... [...] ...за всю историю Российского государства результат”¹³, ”Выросла рождаемость, сократилась смертность.”¹⁴ För att underbygga sina påståenden rabblar presidenten statistik och använder ett torrt och behärskat språk, med byråkratiska uttryck som till exempel ”положительная динамика”¹⁵ och ”примерный обзор результатов”¹⁶. Han använder sig av retoriska knep såsom ellipser, anaforer och tretal. Det kanske tydligaste exemplet på detta är när han upprepar ordet ”это” tre gånger: ”Это присоединение Крыма, Севастополя, это работа в сложных внешнеэкономических условиях. [...] ...это успешная и победная Олимпиада...”¹⁷ Han använder även ett korthugget språk, som bland annat framträder genom kortformer av particip såsom ”обновлён”¹⁸ och ”собран”¹⁹. Med hjälp av dessa språkliga strategier framträder en positiv bild av den ryska ekonomin som står i kontrast till de verkliga förhållandena. Enligt Världsbanken befann sig Ryssland vid den här tidpunkten i en allt mer intensiv lågkonjunktur, och under 2015 skulle BNP komma att krympa med 3,8 % (World Bank Group 2016: 85).

Efter denna inledning börjar programmets huvuddel, i vilken olika personer tillåts ställa frågor till Putin. Frågorna ställs på många olika sätt: genom telefonsamtal, SMS, inskickade videofrågor, eller direkt från livepubliken, men principen är generellt densamma. Frågeställaren ger en längre beskrivning av bakgrunden till sin fråga för att sedan ställa den. Därefter svarar presidenten med en kort utläggning som varar ett par minuter. Någon faktisk interaktion är sällsynt och samtalen liknar snarare två på varandra följande monologer än en dialog. Ett bra exempel på detta är utbytet mellan

den före detta finansministern Aleksej Kudrin och Vladimir Putin. Först pratar Kudrin i nästan två minuter, för att sedan låta Putin svara i en monolog som varar mer än sex minuter. När Putin pratat färdigt måste Kudrin be om lov för att få prata igen:

A. Кудрин: Владимир Владимирович, можно одну деталь уточнить?

В. Путин: Можно.²⁰

Sedan följer ytterligare två monologer. Först pratar Kudrin i två minuter, sedan pratar Putin i en minut. Därefter är ”dialogen” avslutad.

Resten av programmet har ingen logisk indelning eller ordning och är därför lämpligare att analysera i tematisk, snarare än i kronologisk, ordning. En passande utgångspunkt för detta är Gorhams tre punkter (se ovan s. 7).

5.2. Gorhams tre punkter

5.2.1. Konstruktionen av en nationell identitet utifrån de tre ”grundpelarna”

Gorhams första punkt hänvisar till de tre grundpelarna för nationell identitet: historia, geografi och befolkning. Hur dessa tre aspekter presenteras är centralt för konstruktionen av en nationell identitet.

5.2.1.1. Historia som del av den nationella identiteten

Programmet från 2015 präglas av ett stort historiskt jubileum: 70 år sedan andra världskrigets avslut. Med anledning av detta får flera veteraner delta och militära teman tar stor plats i sändningen. På samma sätt som i inledningen av programmet får den mer öppet Kremlevänliga programledaren och Putin tillsammans sätta tonen genom att de får första ordet:

М. Ситтель: Независимо от политических взглядов, у нас в России есть тема, которая практически ни у кого не вызывает сомнений и кривотолков: это Великая Победа в Великой Отечественной войне. Потому что у каждого гражданина России в его семье есть свой герой, и потому всеобщее отвращение вызывает любая попытка, изощрённая деятельность по переписыванию истории Великой Отечественной войны. В этой истории СССР поставлен на одну доску с гитлеровской Германией, а Красная армия выступает уже не как освободитель, а как оккупант. Владимир Владимирович, Вам как сыну фронтовика какво слышать это и видеть?

В. Путин: Сложные чувства. И об этом можно много говорить, я постараюсь кратко.

Во-первых, конечно, невозможно ставить на одну доску нацизм и сталинизм, потому что нацисты прямо, открыто, публично объявили одну из целей своей политики – уничтожение целых этносов: евреев, цыган, славян. При всём уродстве сталинского режима, при всех репрессиях, даже при всех ссылках целых народов всё-таки цели уничтожения народов никогда сталинский режим перед собой не ставил, и попытка поставить на одну доску одних и других абсолютно не имеет под собой никакой почвы. Это первое.

Второе, и, может быть, не очень приятное для нас. Всё-таки мы, не мы, а наши предшественники дали определённый повод для этого. Почему? Потому что после Второй мировой войны мы пытались навязать многим восточноевропейским странам свою модель развития – и делали это силой, надо это признать, и в этом ничего нет хорошего, и это нам аукается сегодня. Кстати говоря, примерно так же ведут себя сегодня американцы, пытаясь навязывать свою модель практически по всему миру, и их тоже ждёт неудача.²¹

Detta utbyte är intressant av många anledningar. Genom att två gånger upprepa ordet ”великий” (”Великая Победа в Великой Отечественной войне”²²) befäster programledaren att röda arméns roll i kriget var storartad. Att påstå någonting annat är ”изошрённая деятельность по переписыванию истории”²³. Det annars neutrala eller positivt laddade ordet ”изошрённый” används här i en mycket negativ bemärkelse, och på Kremles officiella hemsida översätts ”изошрённый” i detta fall med det mycket negativt laddade engelska ordet ”pernicious” (”skadlig”, ”dödlig”) (Presidential Executive Office 2015). Det antyds att dessa försök att skriva om historien kommer utifrån, eftersom ”у нас в России ... [эта] тема, практически ни у кого не вызывает сомнений”²⁴. På samma sätt som hon hänvisade till ”glädjeindex” i inledningen ger programledaren ett känslargument för detta: ”Потому что у каждого гражданина России в его семье есть свой герой”²⁵.

Putins svar är oväntat nyanserat i och med att han medger att Sovjetunionen efter kriget (det är här viktigt att poängtera att han pekar ut perioden *efter* kriget, och inte innan eller under det) försökte påtvinga andra länder sin utvecklingsmodell. Han använder det relativt starka ordet ”уродство”²⁶ för att beskriva Stalinregimen, men försvagar sedan sina uttalanden genom att negra positiva ord i uttryck som ”не очень приятное”²⁷ och ”в этом ничего нет хорошего”²⁸, snarare än att använda negativa alternativ.

I sin helhet visar utbytet på den historieskrivning som Kreml förespråkar, där Sovjettiden och Stalinismen kan kritiseras med förbehåll, samtidigt som Rysslands insatser i andra världskriget inte får klandras. Beträffande andra världskriget används uteslutande patriotiska och okritiska termer, såsom ”светлый праздник Победы”²⁹, ”освободительную миссию Красной армии”³⁰, ”Мы отдаём дань уважения поколению победителей”³¹ och ”наш советский народ воевали [sic]”³².

Hela tiden anknyts det förflutna till nutid. Ett uttryck för detta är att det bakom veteranerna som deltar står unga militärer som även de får ställa sina frågor. Formuleringar som ”борьбе с возрождающимся фашизмом”³³ och ”Мы делаем это для того, чтобы нынешнее поколение [...] не допускали ничего подобного в будущем”³⁴ antyder att något liknande skulle kunna hända igen. Ryssland efter Krimannexeringen är ett land där stor vikt fästs vid militären och segern i andra världskriget används både för att elda upp patriotiska känslor och för att skapa en positiv bild av armén.

5.2.1.2. Geografi som del av den nationella identiteten

Ryazanova-Clarke beskriver i sin analys av ”Direktlinje med Vladimir Putin” från 2007 att ”...the national space emerges from the polylogue as a source of pride and glory, a space with the defined centre, outposts pinpointed and watched but with a rather fuzzy outside beyond which the national essence does not stop.” (Ryazanova-Clarke 2008: 319) Denna bild stämmer endast delvis överens med den som förmedlas i programmet från 2015. Rysslands storlek är fortsatt en källa till stolthet, Bland annat påstår Putin att ”нашей огромности все боятся”³⁵, men Moskva får inte samma roll som landets mittpunkt som den Ryazanova-Clarke beskriver. Den otydliga yttre gränsen är dock kvar, den här gången med fokus mot Ukraina. En reporter finns på plats på Krim (vars tillhörighet till Ryssland överhuvudtaget inte ifrågasätts) och ett brev som påstås vara skrivet av en kvinna i Odessa läses upp där Ukrainas ledare smädas som ”эта свора с изломанной лютой ненавистью психикой пытается управлять нами”³⁶ och det antyds att Odessa än en gång skulle kunna bli del av Ryssland med citat som ”[Мы] были счастливы в Советском Союзе”³⁷, ”Моя самая большая мечта – дожить до того дня, когда Вы приедете в Одессу 9 мая и поздравите Одессу и всю Украину с Днём Победы.”³⁸ och ”мы подождём.”³⁹. Detta brev introduceras av programledaren som ett ”серьёзное обращение”⁴⁰.

5.2.1.3. *Befolkning som del av den nationella identiteten*

På samma sätt som Rysslands geografiska gränser är suddiga i programmet är även definitionen av en ryss mer flytande, och innefattar fler än bara Ryska Federationens medborgare. Presidenten förklarar att ”Я вообще не делаю разницы между украинцами и русскими, я считаю, что это вообще один народ”⁴¹, pratar om de människor ”которые считают себя русскими вне зависимости от того, что у них в паспорте написано”⁴² och menar att staten med olika medel kan ”обеспечить достойную жизнь, в том числе и русским людям, проживающим сегодня за границей”⁴³. Ryssar är de som ”считают русский язык родным языком, а русскую культуру родной культурой и которые чувствуют свою неразрывную связь с Россией”⁴⁴.

Personliga och possessiva pronomen i första person plural används flitigt för att förbinda något med hela folket. Bland otaliga exempel på detta återfinns bland andra ”мы потерпим”⁴⁵, ”мы начинаем наращивать **собственное** производство”⁴⁶, ”у нас растёт средняя продолжительность жизни”⁴⁷, ”**наша** пенсионная система”⁴⁸, ”мы вносим также в благосостояние **нашей** страны”⁴⁹ och ”**наши** доблестные военные”⁵⁰.

5.2.2. *Konstruktionen av Ryssland som demokratiskt och pluralistiskt*

Gorhams andra punkt beskriver målet att konstruera en bild av Ryssland som ett öppet och demokratiskt engagerat samhälle. En sådan bild kan i min mening inte påstås stämma överens med verkligheten. På internationella rankingar av demokrati och pressfrihet ligger Ryssland mycket lågt (The Economist Intelligence Unit 2016: 7, Freedom House 2015 och Reporters Sans Frontières 2015). Dessutom är befolkningen, enligt en mätning som genomfördes 2015 av opinionsinstitutet Levada-Centr, till stora delar ointresserad av politik och oengagerad i det politiska livet (Levada-Centr 2015).

I ”Direktlinje med Vladimir Putin” läggs stort fokus på det folkliga deltagandet. Detta skapar en bild av ett land där fri och öppen debatt uppmuntras. För att denna illusion skall uppnås krävs att deltagarna framstår som en pluralistisk skara med en mängd olika motiv och åsikter. Ur allmänheten kan man dock något raljant påstå att endast två grupper finns representerade:

- 1) De som stöder presidenten, och;
- 2) De som stöder presidenten (men önskar att han ska gå ännu längre i sin politik).

Den första gruppen uttalar sällan sitt explicita stöd för presidenten, men röjer sina sympatier genom att ställa okritiska frågor såsom ”А не хотел бы господин Путин стать Генеральным секретарем ООН в будущем?”⁵¹ och ”Владимир Владимирович, Вам не кажется, что Ваши друзья пользуются Вашей добротой?”⁵² I dessa exempel kan man även utläsa den mycket hövliga, nästintill underdåniga, tonen som används för att tilltala presidenten, där negativa artighetsfraser såsom ”не хотел бы”⁵³ och ”Вам не кажется”⁵⁴ är vanliga.

Den andra gruppen brukar en hätskare, odiplomatisk ton och uttrycker ofta extrema åsikter. Dessa grundar sig emellertid alltid i extrema varianter av presidentens egen ideologi. Detta kan ses som en sätt för centralmakten att uttrycka idéer som är för extrema för att öppet förespråkas. Frågeställaren uttrycker först dessa idéer för att sedan låta presidenten diplomatiskt avvisa dem, men med så stor försiktighet att tittarna ändå kan få intrycket att presidenten i hemlighet delar frågeställarens synsätt. Denna metod används i programmet framför allt för att förmedla nationalistiska åsikter i förhållande till Ukraina:

М. Ситтель: СМС от Владимира Владимировича тоже: «Пётр Порошенко – настоящий преступник, учитывая, сколько человек погибло из-за его действий. Владимир Владимирович, был ли дискомфорт или внутреннее желание не общаться с ним?»

В. Путин: Нет, конечно, я уже только что об этом сказал. Я считаю, что сегодняшнее руководство Украины совершает много ошибок, и результаты будут негативными, но это выбор и Президента, и правительства.⁵⁵

Denna strategi används också för att sprida osanna rykten: Frågeställaren påstår något som presidenten dementerar, men som nu ändå har hörts av publiken:

К. Клеймёнов: ...Порошенко в какой-то момент сказал буквально следующее: «Забирай Донбасс, он мне не нужен». Это было?

В. Путин: Нет, ничего подобного не было. [...] ⁵⁶

Påhittade citat som medel att smutskasta motståndare har förekommit tidigare i ”Direktlinje med Vladimir Putin”. Ryazanova-Clarke citerar ett liknande exempel från avsnittet från 2007, den gången med Madeleine Albright som påstådd sagesman: ”Despite the fact that there has been no evidence that Ms Albright had indeed ever said this, and despite Putin’s admission that he was not aware of such words, this ‘unexpected question’ becomes a convenient starting point of discursive reconstruction of America as a Russian enemy.” (Ryazanova-Clarke 2008: 324-325)

Ur ”folket” finns alltså inga Putinkritiker representerade. Dessa återfinns istället bland ”eliten” i livepubliken. Dessa är riktiga oppositionella och deras närvaro är något riskabelt för den statliga diskursiva konstruktionen. Bland annat ställer Echo Moskvys chefredaktör Aleksej Venediktov en fråga om mordet på oppositionsledaren Boris Nemcov som potentiellt skulle kunna rubba konstruktionen av nationen som en stabil plats och staten som en kompetent aktör:

...И вызывает сомнение: а почему, что, государство у нас утратило всю силу? Когда убивают человека в 200 метрах от Вашей резиденции, это что – вызов Вам?⁵⁷

Samtidigt bidrar Venediktovs blotta närvaro till konstruktionen av nationen genom att antyda att den är mer demokratisk än den är. Ur det sätt han introduceras på kan hans roll som ”symbolisk oppositionell” utläsas:

Оля, я вижу в вашем секторе Алексея Венидиктова. **У него всегда есть острый вопрос.** Алексей Алексеевич, пожалуйста.⁵⁸

Det är högst troligt att de oppositionellas frågor kontrollerats i förväg, bland annat nämner Putinkritikern Irina Chakamada att ”мне обещали два вопроса”⁵⁹. Som Gorham nämner sänds även programmet med en fördröjning på cirka fyrtio sekunder, så att det kan brytas om någon skulle avvika för långt från det förutbestämda (Gorham 2013: 143).

Bland deltagarna återfinns även personer som kan verka neutrala men som har klara statliga kopplingar. Bland dessa är en representant från ”Ryska krigshistoriska sällskapet” (*Российское военно-историческое общество*, grundat genom presidentdekret 2012) och, så klart, reportrarna och programledarna.

5.2.3. Presidenten som konstruktion

Gorhams tredje punkt beskriver målet att visa upp presidenten som en ”nådig tsar” (Gorham 2013: 140). Men som bland andra Peter Pomerantsev och Cassidy & Johnson visar är den bild av presidenten som förekommer i rysk statlig media betydligt mer mångfacetterad än så (Pomerantsev 2014: 13 och Cassidy & Johnson 2010: 685-686). Pomerantsev beskriver mycket träffande det nästan oändliga antalet identiteter som presidenten kan anta:

And on every channel is the President, who as a made-for-TV projection has fitted every Russian archetype into himself, so now he seems to burst with all of Russia, cutting ever

quicker between gangster-statesman-conqueror-biker-believer-emperor, one moment diplomatically rational and the next frothing with conspiracies (Pomerantsev 2014: 294).

Pomerantsevs citat fortsätter med en direkt hänvisning till en episod från 2011 års upplaga av ”Direktlinje med Vladimir Putin”:

And on TV the President is chatting via live video-link to factory workers posing in overalls in front of a tank they've built, and the factory workers are promising the President that if protests against him continue, they will “come to Moscow and defend our stability.” But then it turns out the workers don't actually exist; the whole thing is a piece of playacting organized by local political technologists... (Pomerantsev 2014: 294)

Att förmedla en bild av presidenten är alltså en central funktion av ”Direktlinje med Vladimir Putin”. Denna bild är alltför omfattande och komplex för att beskriva i detalj i denna uppsats. Med hänsyn till vissa moment jag beskrivit i min analys, såsom den byråkratiska tonen i programmets inledning och det faktum att personer ur allmänheten, och inte presidenten, får förmedla de mer extrema åsikterna, är det dock rimligt att påstå att det just i ”Direktlinje med Vladimir Putin” framför allt är teknokraten och statsmannen Putin som presenteras.

Gorhams formulering om Putin som en ”nådig tsar” är, trots att den i min mening är något snäv, ändock passande. Titeln ”tsar” antyder presidentens totala och otvivelaktiga makt, något som i programmet förmedlas på många sätt. Stort fokus ligger på Putins personliga roll i maktapparaten. En frågeställare påstår att ”у нас в России чиновники, кроме Вас [Путина], никого не признают”⁶⁰. En annan vill få det bekräftat att ett byggprojekt ”находятся под Вашим личным контролем”⁶¹ på samma sätt som annekteringen av Krim, i vilken ”Вы сыграли... очень большую роль, было всё под Вашим контролем, под личным.”⁶² Många av frågorna som ställs är inte egentligen frågor, utan snarare vädjanden om att presidenten personligen skall ingripa i någon fråga, med talande formuleringar såsom ”И в этой сфере у меня два не вопроса – на самом деле это две **просьбы**”⁶³, och ”Мы ждём от Вас **помощи. Помогите** нам, пожалуйста.”⁶⁴ Vissa av dessa vädjanden är på en nästintill absurd nivå, både i hänsyn till den underdåniga ton som används gentemot presidenten och de mirakel som han förväntas åstadkomma. Ett mycket träffande exempel på detta är en fråga från en handikappad flicka:

Я инвалид [с] детства, ДЦП. Я очень хочу хотя бы чуть-чуть ходить. Я стараюсь, и мне очень необходим тренажёр, он в комплексе: беговая дорожка, и в нём много всего. Мы не можем такой купить, он стоит где-то 20 тысяч. Реабилитации у нас в области тоже нет. Моя мама старается, делают мне операции, но нужны тренажёры. **Помогите мне. Я очень хочу ходить. Люблю Вас. Ваша Соня. Пока.**⁶⁵

Putin svarar handlingskraftigt att ”Мы, безусловно, этот вопрос решим, даже не беспокойся.”⁶⁶ Det är inte enda tillfället då presidenten utlovar en personlig insats: ”Я пометил для себя, позанимаемся обязательно”⁶⁷, ”Василий Илларионович, мы сделаем всё для того, чтобы в самое ближайшее время Ваша проблема была решена”⁶⁸, ”...нужно отреагировать. Дайте мне [информацию]”⁶⁹. Vid ett tillfälle, när presidenten får höra talas om missförhållanden ute i landet och lovar att lösa dem, säger han att ”для этого есть «Прямая линия»”⁷⁰. Georgij Vovt har med den här typen av vädjanden som utgångspunkt dragit paralleller mellan ”Direktlinje med Vladimir Putin” och tsartidens *čelobitnaja*, en klagoskrift som riktades direkt till tsaren (Vovt 2016).

6. Slutsatser

Att ”Direktlinje med Vladimir Putin” har en funktion som skapare och förmedlare av nationell identitet framstår tydligt. Med hjälp av de tre grundpelarna för nationell identitet — historia, geografi och befolkning — skapas en bild av Ryssland som nation och av ryssarna som folk.

Historieskrivningen i programmet är väldefinierad, med andra världskriget som den epok som tar överlägset mest plats. Sovjetunionens roll i kriget presenteras som en stor källa till stolthet och patriotiska anspelningar på kriget används för att förankra det moderna Rysslands militära agerande med det förflutna. Rysslands geografi och befolkning beskrivs i mer vaga termer. I programmet framstår bilden av ett land som inte är begränsat av tydliga nationella gränser, och av ett folk som består av betydligt fler än bara Ryska Federationens medborgare. Krims tillhörighet till Ryssland ifrågasätts inte.

Genom sitt format skapar programmet även illusionen av Ryssland som ett öppet och demokratiskt aktivt land. Det folkliga deltagandet står i centrum, men ingen från allmänheten uttrycker Kremlkritiska åsikter. Dessa uttrycks istället endast av etablerade oppositionspolitiker och dissidenter, vars deltagande är noga förberett. President Putin framstår i programmet som en kompetent statsman och landets otvivelaktige ledare. Presidenten tilltalas med en mycket hövlig, nästintill underdånig, ton och många av de frågor som ställs till presidenten är snarare vädjanden.

Den nationella identiteten förmedlas med hjälp av en mängd olika tekniker, såsom lingvistiska strategier och ett väl anpassat urval av frågeställare och frågor. Bland dessa återfinns flera tekniker som kan beskrivas som manipulativa, till exempel användandet av påhittade citat och förekomsten av frågeställare med statliga kopplingar.

Den bild av Ryssland som presenteras i ”Direktlinje med Vladimir Putin” skiljer sig på många sätt från verkligheten, och den som vill skapa sig en sanningsenlig uppfattning av landet gör bäst i att söka sig annanstans. Men för den som vill förstå Putinregimens mål och metoder är ”Direktlinje med Vladimir Putin” en mycket bra källa till insikt.

7. Referenser

Anderson, B. (2006). *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. Rev. uppl. London: Verso.

BBC. (2015). *Russia profile – Media*. Tillgänglig på: <http://www.bbc.com/news/world-europe-17840134> [2016-06-06]

Bodin, P-A. (2008). Regimen vill stoppa ryskans glamour. *Språktidningen*. Tillgänglig på: <http://spraktidningen.se/artiklar/2008/08/regimen-vill-stoppa-ryskans-glamour> [2016-05-16]

Bunimovič, E. (2004). Volščebnyj jazyk Putina. *Geopoètičeskij server Krymskogo kluba*. Tillgänglig på: liter.net/=/Sid/conversations/sid_soob2004-01_bunimovich.htm [2016-05-16]

Burrett, T. (2011). *Television and presidential power in Putin's Russia*. Abingdon: Routledge.

Cassiday, J. A. & Johnson E. D. (2010). Putin, Putiniana and the Question of a Post-Soviet Cult of Personality. *The Slavonic and East European Review*, 88(4), ss. 681-707.

The Economist Intelligence Unit. (2016). *Democracy Index 2015: Democracy in an age of anxiety*. Tillgänglig på: http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2015 [2016-05-16]

Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stehag: Symposion.

Freedom House. (2015). *Russia*. Tillgänglig på: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/russia> [2016-05-16]

Gorham, M. (2014). *After Newspeak: Language Culture and Politics in Russia from Gorbachev to Putin*. 1. uppl. [e-bok] Ithaca: Cornell University Press. Tillgänglig på: <http://www.amazon.com/After-Newspeak-Language-Politics-Gorbachev-ebook/dp/B00JMNL1FY> [2016-05-16]

Levada-Centr. (2015). *Gotovnost' protestovat' i interes k politike*. Tillgänglig på: <http://www.levada.ru/2015/11/09/gotovnost-protestovat-i-interes-k-politike/> [2016-05-16]

Levada-Centr. (2016). *Odobrenie organov vlasti*. Tillgänglig på: <http://www.levada.ru/indikatory/odobrenie-organov-vlasti/> [2016-05-16]

Mokienko, V. M. (1999). The Russian Language 'On the Brink'. I Dunn, J. A. (red.). *Language and society in post-communist Europe: selected papers from the Fifth World Congress of Central and East European Studies, Warsaw, 1995*. Basingstoke: Macmillan, ss. 70-85.

Pomerantsev, P. (2014). *Nothing is true and everything is possible: the surreal heart of the new Russia*. New York: PublicAffairs.

- Presidential Executive Office. (2015). *Direct Line with Vladimir Putin*. Tillgänglig på: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/49261> [2016-05-16]
- Reporters Sans Frontières. (2015). *Russia*. Tillgänglig på: <http://rsf.org/en/russia> [2016-05-16]
- Robbjens, K. K. (2014). *Putinismer: retoriska särdrag i uttalanden av Rysslands president Vladimir Putin*. Masteruppsats. Institutionen för språk och litteraturer. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Ryazanova-Clarke, L. (2008). Putin's Nation: Discursive Construction of National Identity in *Direct Line with the President*. *Instrumentarii rusistiki: Korpusnye podkhody, Slavica Helsingiensia*, (34), ss. 311–331. Tillgänglig på: <http://www.helsinki.fi/slavicahelsingiensia/preview/sh34/pdf/19.pdf> [2016-05-16]
- Vovt, G. (2016). Čelobitnaja prezidentu: evoljucija žanra. *Radio Business FM*. Tillgänglig på: <http://www.bfm.ru/news/320516> [2016-05-16]
- Världsbanken. (2016). *GDP growth (annual %)*. Tillgänglig på: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> [2016-05-16]
- Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M., Rodger, R., Liebhart, K. (2012). *The Discursive Construction of National Identity*. 2. uppl. [e-bok] Edinburgh: Edinburgh University Press. Tillgänglig på: <http://webbgunda.ub.gu.se:8080/lib/item?id=chamo:2156590&theme=gunda> [2016-05-16]

8. Tidsangivelser

Följande lista ger tidsangivelser för de citat från ”Direktlinje med Vladimir Putin” från den 16 april 2015 som förekommer i uppsatsen. Tidsangivelserna hänvisar till den tidpunkt i programmet då citatet börjar. Programmet finns bland annat tillgängligt för nedladdning på <http://kremlin.ru/events/president/news/49261/videos>. Det är den högupplösta filen från denna sida (med en storlek på 5,6 gigabyte) som har använts i det här arbetet.

¹ 0:21:23	² 1:38:00	³ 0:19:53	⁴ 0:20:09	⁵ 0:15:56	⁶ 0:12:31	⁷ 0:17:58
⁸ 2:46:36	⁹ 0:00:50	¹⁰ 0:05:57	¹¹ 0:06:28	¹² 0:06:48	¹³ 0:07:34	¹⁴ 0:11:12
¹⁵ 0:07:03	¹⁶ 0:11:28	¹⁷ 0:05:14	¹⁸ 0:06:28	¹⁹ 0:06:37	²⁰ 0:40:24	²¹ 2:18:33
²² 2:18:40	²³ 2:18:50	²⁴ 2:18:35	²⁵ 2:18:43	²⁶ 2:19:48	²⁷ 2:20:13	²⁸ 2:20:36
²⁹ 2:26:56	³⁰ 2:27:16	³¹ 2:29:05	³² 2:22:26	³³ 2:22:55	³⁴ 2:29:10	³⁵ 2:23:24
³⁶ 3:51:19	³⁷ 3:51:13	³⁸ 3:51:23	³⁹ 3:51:32	⁴⁰ 3:50:47	⁴¹ 1:38:17	⁴² 1:43:34
⁴³ 1:57:29	⁴⁴ 1:43:40	⁴⁵ 0:18:00	⁴⁶ 0:18:08	⁴⁷ 3:36:49	⁴⁸ 3:39:40	⁴⁹ 1:00:21
⁵⁰ 1:29:53	⁵¹ 3:55:06	⁵² 3:53:33	⁵³ 3:55:06	⁵⁴ 3:53:33	⁵⁵ 1:35:34	⁵⁶ 1:32:46
⁵⁷ 2:40:08	⁵⁸ 2:39:30	⁵⁹ 1:45:35	⁶⁰ 3:50:37	⁶¹ 2:59:04	⁶² 2:58:20	⁶³ 3:27:49
⁶⁴ 2:06:08	⁶⁵ 3:26:39	⁶⁶ 3:27:10	⁶⁷ 1:27:42	⁶⁸ 2:34:31	⁶⁹ 2:34:54	⁷⁰ 3:23:21